

วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร

An Analysis of Vipassanā Meditation in The Context of Kimsukopama Sutta

¹พระมหาภาณวัฒน์ แขวงโสภา และ ²ธานี สุวรรณประทีป
¹Phramaha Panuwat Kwaengsopa and ²Tanee Suwanpratheep

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.

¹Email: panu2503wat@gmail.com, ²Email: thanee.su@mcu.ac.th

Received May 24, 2023; Revised September 3, 2023; Accepted September 4, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในกิงสุโกปมสูตร 2) เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณวิเสส และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เรียบเรียง สรุปผลการวิจัยเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) เนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในกิงสุโกปมสูตรกล่าวถึงภิกษุ 4 รูปผู้เป็นพระชีนาสพ ได้แสดงถึงวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยนำเอาหลักธรรมสำคัญ 4 ประการ คือ 1. ผัสสายตนะ 2. อุปาทานขันธ์ 3. มหาภูตรูป 4 และ 4. ความเกิดดับของธรรมทั้งปวง ซึ่งเมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมที่สำคัญนี้แล้ว จะสามารถเข้าถึงความเป็นผู้มีทัศนะหมดจดดี 2) วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร เน้นการนำหลักสติปัฏฐาน 4 มาปฏิบัติด้วยการเจริญสติเพ่งพินิจพิจารณาสภาพธรรม อันเป็นไปในกาย เวทนา จิต และธรรม โดยรู้ชัดถึงความเกิดและความดับของ ผัสสายตนะ 6 อุปาทานขันธ์ 5 มหาภูตรูป 4 ตามความเป็นจริง เกิดปัญญาญาณเห็นแจ้งความเกิดดับของรูปนาม อย่างต่อเนื่อง จนจิตหยั่งถึงธรรมชาติของความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตาของธรรมทั้งปวง เมื่ออินทรีย์แก่กล้าสมคูลได้ที่ วิปัสสนาญาณเจริญขึ้นจนมรรคญาณ ผลญาณ ปรากฏ จึงได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลไปตามลำดับ

คำสำคัญ: การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา; กิงสุโกปมสูตร; พุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article aimed to study; (1) the contents and precise teachings in Kimsukopama Sutta, (2) to analyze the practice of Vipassana Meditation in the Kimsukopama Sutta. This research was documentary work by studying Theravādin Buddhist scriptures, namely Tipitaka, Atthakathā, Pakornvises and related documents, then the collected data was analyzed, compiled and written in descriptive type, finally reviewed by experts. The results of the study showed that the contents and important teachings in Kimsukopama Sutta read that 4 enlightened Bhikkhus had shown how

to practice Vipassana meditation by introducing 4 important principles; 1) six sensual contacts, 2) five aggregates clinging, 3) four main elements and 4) appearance and disappearance of all Dhammas. When following this important principle, one will be able to gain the right view.

Analysis of Vipassana meditation exercise in Kimsukopama Sutta was found that Vipassana meditation practice in Kimsukopama Sutta emphasizes on the implementation of 4 Foundations of Mindfulness with the cultivation of contemplating the state of true nature of body, feelings, mind and Dhamma by knowing the rise and fall of the six sense bases, five aggregate clinging, four main elements as they really are, realizing the name and forms continually until the mind comprehends the nature of impermanence, suffering, and the non-self of all Dhammas. With mature faculties, and advance insight knowledge, the practitioner can achieve the Noble Path, and Fruits, becoming the Noble One respectively.

Keywords: Vipassana Meditation; Kimsukopama Sutta; Theravada Buddhism

บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งแต่ตรัสรู้จนตรัสมาสัมโพธิญาณ ทรงแสดงธรรมอันเป็นส่วนที่สุตสันแห่งภพที่ทำให้หยุดการเวียนว่ายตายเกิด หลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง ด้วยทรงบัญญัติการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ เพื่อสั่งสอนเวไนยสัตว์ ให้สามารถรู้แจ้งเห็นจริงตามธรรมที่พระองค์ทรงแสดง ก่อนที่จะทรงแสดงธรรมทุกครั้งจะทรงพิจารณาด้วยพระสัพพัญญุตญาณก่อน ว่าบุคคลที่รับฟังพระธรรมเทศนานั้นมีจิตตินิสัยประวัติความเป็นมาอย่างไร ควรแสดงธรรมด้วยเนื้อหาสาระและนำเสนออย่างไร จึงจะทำให้ผู้ฟังเกิดปัญญาญาณได้รับประโยชน์สูงสุด คือการบรรลุธรรมเข้าถึงพระนิพพาน ทำให้เกิดพระอริยบุคคลระดับต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก วิธีปฏิบัติเพื่อความพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิงในพระพุทธศาสนา มีอยู่เพียงวิธีเดียวเท่านั้น คือ การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ดังที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ที่มหานิกาย มหาวรรค มหาสติปัฏฐานสูตร ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน 4 ประการ สติปัฏฐาน 4 ประการ มีอะไรบ้าง คือ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อบุคคลปฏิบัติอย่างถูกต้องดังนี้แล้วย่อมเกิดสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ เกิดความรู้แจ้งรูปรูปนามตามความเป็นจริงด้วยปัญญา เรียกว่าวิปัสสนาญาณ จักเกิดขึ้นไปตามลำดับญาณแก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ถูกต้องตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพียงเท่านั้น

สำหรับกิงสุโกปมสูตร พระสูตรว่าด้วยอุปมาด้วยต้นทองกวาว (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นพระสูตรหนึ่งอยู่ในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ที่กล่าวถึงภิกษุรูปหนึ่ง ได้เข้าไปหาเพื่อนภิกษุ 4 รูปถึงที่อยู่และถามภิกษุแต่ละรูปว่า ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ภิกษุจึงมีทัศนะหมดจดดี เมื่อเพื่อนภิกษุแต่ละรูปตอบท่านไม่พอใจการตอบปัญหาที่แตกต่างกันของเพื่อนภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น จึงเข้าไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระองค์จึงตรัสอุปมาว่าด้วยภิกษุ เปรียบเหมือนบุรุษไม่เคยเห็นต้นทองกวาวเลย เขาเข้าไปถามบุรุษผู้เคยเห็นต้นทองกวาวถึงที่อยู่ บุรุษที่ 1 ตอบว่า ต้นทองกวาวดำเหมือนตอที่ถูกไฟไหม้บุรุษที่ 2 ตอบว่า ต้นทองกวาวแดงเหมือนชิ้นเนื้อ บุรุษที่ 3 ตอบว่า ต้นทองกวาวที่เกิดนามมีฝักเหมือนต้นชίκ บุรุษที่ 4 ตอบว่า ต้นทองกวาวมีใบ

แก่และไบอ่อนหนาแน่น มีร่มทึบเหมือนต้นไทร เหตุที่บุรุษทั้ง 4 ตอบปัญหาแตกต่างกันไป เพราะเวลานั้นต้นทองกวาวเป็นดังที่เขาเห็นแผ่นดินใด ข้อนี้ก็ฉนั้นเหมือนกัน การเห็นของสัตบุรุษเหล่านั้นผู้เชื่อแล้วเป็นอันถูกต้องโดยประการใด ๆ สัตบุรุษเหล่านั้นก็ได้ตอบโดยประการนั้น ๆ จากนั้นพระองค์ได้ตรัสอุปมาให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า กายของเราเปรียบเหมือนเมืองชายแดน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ที่ประกอบขึ้นมาจากส่วนต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ และความสำคัญแตกต่างกันไป

ในอรรถกถาสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค กิงสุโกปมสูตร อธิบายว่า ที่ภิกษุทั้งหลายตอบปัญหาแตกต่างกันเป็น 4 นัยเพราะภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น เป็นพระชินาสพผู้ได้บรรลุทศสนวิสุทธิ เห็นพระนิพพานเป็นครั้งแรก ได้ปฐมมรรค (โสดาปัตติมรรค) ตามที่แต่ละรูปบำเพ็ญกัมมฐานที่เป็น สปปายะแตกต่างกัน โดยที่ภิกษุรูปที่ 1 เจริญกัมมฐานมีผัสสาตนะ ๖ ประการเป็นอารมณ์ ภิกษุรูปที่ 2 เจริญกัมมฐานมีอุปาทานขันธ ๕ เป็นอารมณ์ ภิกษุรูปที่ 3 เจริญกัมมฐานมีมหาภูตรูป 4 เป็นอารมณ์ และภิกษุรูปที่ 4 เจริญกัมมฐานที่เป็นไปในภูมิ 3 ทั้งหมด เพราะเหตุนี้ภิกษุเหล่านั้นจึงตอบปัญหาเฉพาะมรรคที่แตกต่างกันตามที่ตนได้บรรลุแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงทราบวาทะภิกษุผู้ถามนั้นเป็นผู้แสวงหาประโยชน์(คือพระนิพพาน) แต่เพราะเป็นคนด้อยปัญญาจึงไม่รู้แจ้งตามธรรมที่เพื่อนภิกษุทั้ง 4 นั้นกล่าวแก้ไว้ได้แล้วได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงมีพระดำริว่า จักสอนภิกษุนั้นให้ตรัสรู้ด้วยพระธรรมเทศนา จึงทรงแสดงกิงสุโกปมสูตรให้พิสดารยิ่งขึ้นโดยตรัสอุปมา เปรียบร่างกายเหมือนเมืองชายแดน ที่ประกอบด้วย ประตู 6 บาน, นายประตู, ราชทูต ๒ นายผู้มีราชการด่วน, เจ้าเมือง, ทางสี่แยกกลางเมือง, พระราชสาส์นตามความเป็นจริง, ทางตามที่ตนมา และในที่สุดพระองค์ทรงอธิบายข้ออุปมานั้นเพื่อให้เข้าใจเนื้อความชัดเจนยิ่งขึ้น ครั้นเมื่อเวลาจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้ถามปัญหาได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553)

หลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดามีอยู่มากมายหลายพระสูตร ซึ่งในแต่ละพระสูตรทรงแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือมรรคผลนิพพาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในกิงสุโกปมสูตรก็เช่นเดียวกันมีหลักธรรมสำคัญและแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่เป็นประเด็นน่าสนใจอยู่หลายเรื่อง เช่น ผัสสาตนะ 6 อุปาทานขันธ 5 มหาภูตรูป 4 ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภูมิ 6 จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจในพระสูตรนี้ให้ละเอียดถี่ถ้วนเพื่อที่จะได้ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง การบูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเอง (พระอำพัน นิลโน และ ธาณี สุวรรณประทีป, 2565) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) มีความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม (Damnoen et al., 2021) ด้วยการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ การฝึกฝนจิตใจให้สงบเพื่อจะได้เห็นโลกและชีวิตตรงไปตามความเป็นจริงว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกัน มนุษย์จึงควรฝึกฝนจิตใจให้หลุดพ้นจากความทุกข์ (ปรียพร วิศาลบุรณ และคณะ, 2566; พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

บทความนี้นำเสนอแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร ซึ่งมีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติที่มีความแตกต่างกันหลายนัย ซึ่งแต่ละนัยสามารถปฏิบัติเพื่อข้ามพ้นจากวัฏฏทุกข์ทั้งปวงได้ ทำให้ผู้วิจัยมีความประสงค์จะค้นคว้าในรายละเอียดของหลักธรรมต่าง ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความกระจ่างยิ่งขึ้นในระดับความสำคัญที่เป็นเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไปในเบื้องต้น อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้สนใจใคร่ศึกษาค้นคว้า เพื่อนำเอาหลักธรรมและปฏิบัติในกิงสุโกปมสูตรมาเผยแผ่ ตลอดจนทั้งยังส่งเสริมศรัทธาปสาทะที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในกิงสุโกปมสูตร
2. เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร

การทบทวนวรรณกรรม

กิงสุโกปมสูตร เป็นพระสูตร ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 18 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค กล่าวถึง ภิกษุรูปหนึ่ง ได้เข้าไปหาเพื่อนภิกษุ 4 รูปถึงที่อยู่และถามภิกษุแต่ละรูปว่า ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ภิกษุจึงมีทัศนะหมดจดดี ภิกษุรูปที่ 1 ตอบว่า เพราะภิกษุรู้ชัดถึงความเกิดและความดับ แห่งผัสสาตนะ 6 ตามความเป็นจริง ภิกษุรูปที่ 2 ตอบว่า เพราะภิกษุรู้ชัดถึงความเกิดและความดับแห่งอุปาทานขันธ 5 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ตามความเป็นจริง ภิกษุรูปที่ 3 ตอบว่า เพราะภิกษุรู้ชัดถึงความเกิดและความดับแห่งมหาภูตรูป 4 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ตามความเป็นจริง ภิกษุรูปที่ 4 ตอบว่า เพราะภิกษุรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อภิกษุแต่ละรูปตอบปัญหาเสร็จ ท่านไม่พอใจการตอบปัญหาที่แตกต่างกันของเพื่อนภิกษุทั้ง 4 รูปนั้น จึงเข้าไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ พระองค์ทรงทราบอัธยาศัยของภิกษุรูปที่ถามปัญหานี้ว่า เป็นคนโง่ทึบ แต่เป็นผู้แสวงหาประโยชน์ (คือ พระนิพพาน) จึงทรงมีพระดำริว่า “เราจักสอนเธอให้ตรัสรู้ด้วยพระธรรมเทศนานั้น” จึงทรงนำกิงสุโกปมสูตรมา (แสดง) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553) โดยตรัสอุปมาว่าด้วยภิกษุ เปรียบเหมือนบุรุษไม่เคยเห็นต้นทองกวาวเลย เขาเข้าไปถามบุรุษผู้เคยเห็นต้นทองกวาว 4 คนถึงที่อยู่ บุรุษที่ 1 ตอบว่า ต้นทองกวาวดำเหมือนตอที่ถูกไฟไหม้ บุรุษที่ 2 ตอบว่า ต้นทองกวาวแดงเหมือนชิ้นเนื้อ บุรุษที่ 3 ตอบว่า ต้นทองกวาวที่เกิดนามมีฝักเหมือนต้นชίκ บุรุษที่ 4 ตอบว่า ต้นทองกวาวมีใบแก่และใบอ่อนหนาแน่น มีร่มทึบเหมือนต้นไทร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อพระองค์แสดงธรรมจบ ภิกษุนั้นก็ยังไม่เข้าใจในธรรม

พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อต้องการขยายความนั้นแก่ภิกษุนั้นให้พิศดารยิ่งขึ้นด้วยข้ออุปมาโดยเปรียบร่างกายเป็นเมืองชายแดน ที่ประกอบด้วย ประตู 6 บาน, นายประตู, ราชทูต 2 นายผู้มีราชการด่วน, เจ้าเมือง, ทางสี่แยกกลางเมือง, พระราชสาส์นตามความเป็นจริง, ทางตามที่ดินมา ครั้นเมื่อเวลาจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้ถามปัญหาได้ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุป เนื้อหาและสาระสำคัญในกิงสุโกปมสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนโดยวิธีอุปมาอุปไมย แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ผู้ไม่พอใจคำตอบปัญหาของเพื่อนภิกษุ 4 รูป ผู้เป็นพระชีนาสพ ที่ได้บอกวิธีในการปฏิบัติเพื่อบรรลุพระนิพพาน (มีทัศนะหมดจดดี) แตกต่างกัน 4 แบบ โดยพระผู้มีพระภาคตรัสอุปมาว่าด้วยภิกษุ เปรียบเหมือนบุรุษผู้ไม่เคยเห็นต้นทองกวาวเลย เขาเข้าไปถามบุรุษผู้เคยเห็นต้นทองกวาว 4 คน บุรุษทั้ง 4 คนก็บอกลักษณะของต้นทองกวาวแตกต่างกันไป พระผู้มีพระภาคตรัสอธิบายว่าเหตุที่บุรุษทั้ง 4 บอกลักษณะของต้นทองกวาวแตกต่างกัน เพราะเวลานั้นต้นทองกวาวเป็นดังที่เขาเห็นฉันใด บุรุษเหล่านั้นก็บอกไปโดยประการนั้น คำอุปมาที่พระผู้มีพระภาคตรัสยกมาเปรียบ หมายถึง เมื่อใดบุคคลมีการเห็นธรรมและบรรลุธรรมด้วยสภาวะใด ก็มักจะยกสภาวะธรรมที่ตนได้รู้แจ้งเห็นจริงนั้น มาบอก มากล่าว มาแสดง ตามความเป็นจริง ส่วนผู้ฟังที่ยังไม่เข้าใจธรรม ก็เกิดความสงสัยเพราะแต่ละคำตอบไม่เหมือนกัน ดังเช่นภิกษุรูปที่ถามปัญหานี้ที่ยังไม่เข้าใจธรรมที่พระชีนาสพทั้ง 4 แสดงแล้ว เพราะตนเป็นผู้โง่ทึบ (การรบกวนบุคคล) แต่ยังมีข้อดีที่ว่าเป็นผู้แสวงหาประโยชน์คือพระนิพพาน พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงธรรมเพื่อขยายความให้พิศดารยิ่งขึ้นไปอีกโดยเปรียบ ร่างกายเสมือนเมือง ที่ประกอบด้วย

ประตู่ 6 บาน คือ อายุตะนะ 6, นายประตู่ คือ สติ, ราชทูต 2 นายผู้มีราชการด่วน คือ สมณะและวิปัสสนา, เจ้าเมือง คือ วิญญูณ, ทางสี่แยกกลางเมือง คือ มหาภูตรูป 4, พระราชสาส์นตามความเป็นจริง คือ พระนิพพาน, ทางตามที่ตนมา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ครั้นเมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้ถามปัญหานั้นได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตรนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากคัมภีร์อรรถกถา ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค หนังสือ บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
3. วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล สรุปคำตอบปัญหาการวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์
4. ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา และสรุปผลการวิจัยในลักษณะพรรณนา

ผลการวิจัย

เนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในกิงสุโกปมสูตร

กิงสุโกปมสูตรเป็นพระสูตรว่าด้วยอุปมาด้วยต้นทองกวาวกล่าวถึงภิกษุรูปหนึ่ง ได้เข้าไปหาเพื่อนภิกษุผู้เป็นพระชีนาสพ 4 ประเภท แล้วถามถึงวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุพระนิพพาน (เป็นผู้มีทัศนะหมดจดดี) เมื่อแต่ละท่านแสดงธรรมจบ ภิกษุรูปนั้นไม่พอใจ จึงเข้าไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสอุปมาด้วยต้นทองกวาว 4 แบบ เพื่อให้ภิกษุนั้นเข้าใจในธรรม (คือ พระนิพพาน) ที่พระชีนาสพทั้ง 4 กล่าวไว้ถูกต้องแล้ว ภิกษุผู้ถามปัญหานั้นก็ยังเข้าใจ เพราะตนเป็นผู้โง่ทึบ (การรบกวนบุคคล) แต่เป็นผู้แสวงหาประโยชน์คือพระนิพพาน พระองค์จึงทรงแสดงธรรมเพื่อขยายความให้ยิ่งขึ้นไปอีกโดยเปรียบเทียบ ร่างกายเหมือนเมือง ที่ประกอบด้วย ประตู่ 6 บาน คือ อายุตะนะ 6, นายประตู่ คือ สติ, ราชทูต 2 นายผู้มีราชการด่วน คือ สมณะและวิปัสสนา, เจ้าเมือง คือ วิญญูณ, ทางสี่แยกกลางเมือง คือ มหาภูตรูป 4, พระราชสาส์นตามความเป็นจริง คือ พระนิพพาน, ทางตามที่ตนมา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ครั้นเมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้ถามปัญหานั้นได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

กิงสุโกปมสูตรมีหลักธรรมสำคัญ คือ ผัสสายตะนะ 6 อุปาทานขันธ 5 มหาภูตรูป 4 และความเกิดดับของธรรมทั้งปวง ที่เปรียบประดุจยา 4 ขนาน ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเปรียบดังแพทย์ บัณฑิตทรงรับสั่งให้ลูกมือแพทย์ผู้เป็นพระชีนาสพ จัดให้แก่ภิกษุผู้ถามผู้เปรียบดังคนป่วยเป็นโรคร้ายนั้น เมื่อลูกมือแพทย์ผู้รู้ บอกรายชื่อตัวยาสมนไพร ส่วนผสม และวิธีปรุงให้กับคนป่วย ผู้ป่วยนั้นก็รับชวนชวย จัดหาตัวยาให้ได้ครบตามสัดส่วนไม่ขาดตกบกพร่อง แล้วนำมาผสม มาบด มาปรุงเป็นยาขนานพิเศษ ดังหลักธรรมในกิงสุโกปมสูตร คือ

ผัสสายตะนะ 6 คือ กระบวนการรับรู้ที่เกิดจากการประชุมพร้อมกันแห่งสภาวะธรรม 3 ประการ คือ อายุตะนะภายใน อายุตะนะภายนอก และวิญญูณ เป็นองค์ธรรมที่มีความสำคัญนี้บ่งเนื่องอยู่ในวงจรปฏิบัติจนสมบูรณ์ทั้งสายเกิดทุกข์และสายดับทุกข์อันเป็นกระบวนการแห่งการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นถึงสภาวะของสิ่งทั้งหลายที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย เป็นทางเกิดของกรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล เมื่อผัสสะกระทบแล้ว จิตรับรู้แล้วย่อมดับไป ไม่มีอะไรเหลือเป็นส่วนติดค้างอยู่ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่พึง

กำหนดรู้ตามอาการเกิดและดับในปัจจุบันขณะตามความเป็นจริง สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสถึงความสำคัญของอายตนะเป็นลำดับต้น ๆ ดังเช่น ในกิงสุโกปมสูตร ทรงตรัสอุปมาว่า ร่างกายเปรียบดังเมือง มี 6 ประตู ได้แก่ อายตนะภายใน 6 ประการ นายประตู ได้แก่ สติ ที่รู้เท่าทันเรื่องราวที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจทุกขณะ ๆ ตลอดเวลา เป็นเหตุให้เกิดปัญญาพิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริง รู้แจ้งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตาของสิ่งทั้งปวง

อุปาทานขันธ 5 คือ ความยึดมั่น ถือมั่น หรือธรรมเป็นเหตุให้ยึดมั่น ถือมั่นอยู่ในกองแห่งรูปธรรมและนามธรรม 5 อย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่มีต้นหาเป็นปัจจัย ประกอบ ด้วยอำนาจของกิเลส อันเนื่องมาแต่ต้นหาและทิวฏฐิ ที่ผูกพันเอาตัวตนเป็นที่ตั้งแห่งความปรารถนาอย่างต่อเนื่อง อยู่ในกองแห่งรูปธรรมและนามธรรม ที่มาประชุมกันแล้วเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ซึ่งเป็นสิ่งที่สมมติอันเป็นปัจจัยให้เกิดวงจรวฏฏฐะที่หมุนไปไม่มีที่สิ้นสุด เนื่องจากอุปาทานขันธ 5 เป็นทุกขสมุทยสัง และเป็นตัวทุกขสังในตัวเองด้วย เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงแสดงอุปาทานขันธ 5 แยกออกมาจากขันธ 5 ก็เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการเจริญวิปัสสนากาวนา พิจารณาแยกแยะองค์ธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งมีความสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา เพื่อให้เกิดปัญญาญาณ รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง อันเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด มุ่งสู่ความดับไม่เหลือแห่งรูปนามขันธ 5 บรรลูประนิพพานในที่สุด

มหาภูตรูป 4 คือ รูปใหญ่ 4 หรือ ธาตุ 4 ได้แก่ ปรฐวี อาโป เตโช วาโย นับว่ามีความสำคัญในลำดับต้น เพราะปรากฏชัดเจนโดยลักษณะและสัณฐานของตน ๆ ในส่วนของรูปขันธทั้งหมด เกิดได้ทั่วไป และเกิดได้เฉพาะที่ ๆ ภายใน และภายนอกร่างกายของสัตว์ และมหาภูตรูปเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป 24 หรือที่เรียกว่ารูปอาศัย กล่าวคือ รูปที่อาศัยเกิดสืบเนื่องต่อจากมหาภูตรูป เป็นอายตนะต่าง ๆ เช่น ปสาทรูป โจรรรูป ฯลฯ ดังนั้นเมื่อฝ่ายรูปรวมกับฝ่ายนามหรือจิต ก็เกิดเป็นชีวิตที่สมบุรณ์ขึ้น กล่าวคือ เมื่อมหาภูตรูปทั้ง 4 ที่ประกอบกันเป็นขันธคือรูปกายหรือตัวตนนั้น เป็นเหตุเป็นปัจจัยกันล้วนมีความไม่เที่ยง คงทนอยู่ไม่ได้ และเป็นอนัตตา

วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากาวนาในกิงสุโกปมสูตร

การปฏิบัติวิปัสสนากาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ด้วยการเจริญสติเพ่งพินิจพิจารณาสภาพธรรม อันเป็นไปในกาย เวทนา จิต และธรรม ตามที่ปรากฏในกิงสุโกปมสูตร คือ ผัสสายตนะ 6 อุปาทานขันธ 5 มหาภูตรูป 4 และรู้ชัดถึงความเกิดและความดับของธรรมทั้งปวง (รูปนาม) ตามความเป็นจริง

ผัสสายตนะ 6 ในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาในกิงสุโกปมสูตร เป็นการเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานหมวดอายตนะ 12 คือ การกำหนดรู้ผัสสายตนะ 6 คือ ผัสสะหรือสัมผัสที่เกิดจากอายตนะ 12 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตโต, 2562) จัดเป็นรูป 5 คู่ อายตนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นรูปธรรม คู่กับอายตนะภายนอก ได้แก่ สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นรูปธรรม ส่วนคู่ที่ 6 อายตนะภายใน ได้แก่ มนายตนะเป็นนาม อายตนะภายนอก ได้แก่ ธรรมายตนะนั้น เป็นรูปก็มี นามก็มี เจตสิกนั้นเป็นนามธรรม สุขุมรูปเป็นรูปธรรม ส่วนนิพพานเป็นนามธรรม เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถแยก รูป แยกนามได้ชัดเจน กำหนดพิจารณาจนเห็นความเกิดดับ ของรูปนามตามความเป็นจริงจนสามารถถ้อยถอนความยึดมั่น ถือมั่นว่า รูปนามเป็นอนัตตา ตัวตน สัตว์ บุคคล เรา เขา เห็นสรรพสิ่งทั้งปวงเป็นเพียงรูปกับนาม ที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลา เมื่อเห็น สักเป็นเพียงแคเห็น เมื่อได้ยิน สักเป็นเพียงแคได้ยิน เป็นต้น

อุปาทานขันธ 5 ในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาในกิงสุโกปมสูตร เป็นการเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เมื่อผู้ปฏิบัติพิจารณาจนรู้ชัดความเกิดและความดับของขันธ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ (รูปนาม) ตามความเป็นจริง มีสติกำหนดเฉพาะธรรมที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้าที่เป็นปัจจุบันอย่างจดจ่อต่อเนื่อง ตั้งแต่ต้นจนหลับไป ย่อมทำให้วิปัสสนาแก่กล้าจนเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ อนัตตา เมื่อเห็น

แจ้งจิตย่อมเกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนดในรูปนาม เห็นทุกขโทษของรูปนาม มีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะสลัดออกจากรูปนามชั้น 5 ครั้นเมื่ออินทรีย์แก่กล้าสมดุได้ที่ มรรคญาณ ผลญาณ ก็ปรากฏ

มหาภูตรูป 4 ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร เป็นการเจริญภาวนาปัสสนาสติปัฏฐาน ในหมวดธาตุมนสิการ แบ่งเป็น 2 นัย คือ นัยโดยย่อ และนัยโดยพิสดาร โดยย่อเป็นวิธีที่เหมาะสมแก่บุคคลผู้มีปัญญา มาก จะใช้คาบบริกรรมแบบกำหนดไปตามสภาวะของธาตุทั้ง 4 ที่ปรากฏโดยองค์รวม ไม่แยกอวัยวะ ส่วนโดยพิสดารเป็นวิธีที่เหมาะสมแก่บุคคลผู้มีปัญญาไม่มาก บริกรรมโดยแยกอวัยวะเป็นส่วน ๆ ตามอาการ 42 อย่าง เมื่อเจริญสติระลึกรู้เท่าทันธาตุทั้ง 4 ตามนัยที่กล่าวมานี้ ย่อมรู้ชัดว่ามีเพียงสภาวะแข็ง-อ่อน เย็น-ร้อน หรือหย่อน-ตึง เท่านั้นที่ปรากฏ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดดับอยู่ทุกขณะ ไม่มีบุคคล อัตตาตัวตน เราเขา ไม่มีบุรุษ สตรีใด ๆ ทั้งสิ้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

หลักธรรมสำคัญในกิงสุโกปมสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ เพื่อให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง ไว้หลากหลายวิธี ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลผู้สวดธรรมนั้นมีจริตอุปนิสัย ความอ่อนแก่ของอินทรีย์ที่แตกต่างกัน ในกิงสุโกปมสูตร พระพุทธองค์ทรงเล็งวิถีสอนธรรมแบบอุปมาอุปไมยแก่ภิกษุ ด้วยทรงพิจารณาแล้วว่าประโยชน์สูงสุดคือ มรรค ผล นิพพาน จักบังเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข ด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมีสัมมาทิฐิเป็นข้อปฏิบัติหนึ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลโดยลำดับ จากปุถุชนสู่ความเป็นอริยบุคคลในระดับต่าง ๆ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ด้วยการเจริญสติเพ่งพินิจพิจารณาสภาพธรรม คือ ผัสสาชยตนะ 6 อุปาทานชั้น 5 และมหาภูตรูป 4 รู้ชัดถึงความเกิดและความดับที่ปรากฏตามความเป็นจริง เห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ วิปัสสนาญาณเจริญขึ้นตามลำดับ

สรุป

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร เน้นการนำหลักสติปัฏฐาน 4 มาปฏิบัติ ด้วยการเจริญสติเพ่งพินิจพิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริง เกิดปัญญาญาณเห็นแจ้งความเกิดดับของรูปนาม อย่างต่อเนื่อง จนจิตหยั่งถึงธรรมชาติของความไม่เที่ยง เป็นทุกข และความเป็นอย่างอนัตตาของธรรมทั้งปวง เมื่ออินทรีย์แก่กล้าสมดุได้ที่ วิปัสสนาญาณเจริญขึ้นจนมรรคญาณ ผลญาณ ปรากฏ จึงได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลไปตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตรมุ่งเน้นการศึกษาหลักธรรมสำคัญเชิงคุณภาพที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ซึ่งได้จากการรวบรวมและเรียบเรียงจากคัมภีร์และตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือ การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาอินทรีย์ให้แก่กล้าสู่การปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัย วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร ซึ่งมีหลักธรรมและการเจริญวิปัสสนาภาวนาในกิงสุโกปมสูตร คือ ผัสสยตนะ 6 อุปาทานขันธ์ 5 และมหาภูตรูป 4 หากมีประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้ศึกษาควรที่จะศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในโรโปปมสูตร
- 2) วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกุมโมปมสูตร
- 3) วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในทารุกขันธโปปมสูตร

เอกสารอ้างอิง

- ปรียพร วิศาลบุรณ, สุรัสมภา รอดมณี, เนาวนิจ พึ่งจันทร์เดช และ เบญญาภา ทนต์ประเสริฐเวช. (2566). จิตบำบัดตามแนวพุทธจิต: บทวิเคราะห์ในมิติทางการพยาบาล. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 120-140.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- พระอำพัน นิลโน และ ธาณี สุวรรณประทีป. (2565). การปฏิบัติวิปัสสนาในวิตถตถนสูตร. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(2), 538-545.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2562). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 51). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.